

Stockholm 23 september 2014

Dnr
153/14

Arbetsmarknadsdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet **Visselblåsare - Stärkt skydd för arbetstagare som slår larm (SOU 2014:31)**

Inledning

Lärarnas Riksförbund har beretts tillfälle att yttra sig över arbetsmarknadsdepartementets förslag till ovan rubricerade betänkande.

Lärarnas Riksförbund lät under augusti och september månader år 2008 medlemmar i både den privata och offentliga sektorn besvara en webbaserad enkät om deras inställning till att offentligt kritisera den skola de arbetar vid. 470 kommunanställda och 470 privatanställda lärare deltog i undersökningen. Resultatet av enkäten visade att en majoritet av de svarande lärarna, nästan 70 procent av de friskoleanställda och 53 procent av de kommunalt anställda lärarna, inte skulle våga uttala sig offentligt i media om de var missnöjda med sin arbetsgivare/skola. Skillnaderna mellan lärare anställda i friskola och kommunal skola var förhållandevis små när det gällde rädslan för repressalier. Mer än hälften av lärarna trodde att de skulle utsättas för repressalier vid negativ kritik. De allra flesta lärare som hade känslan av att de skulle utsättas för påföljder om de offentligt ventilerade kritik trodde att de skulle drabbas genom sämre löneutveckling. 51 procent av de kommunalanställda och privatanställda lärarna trodde att så skulle bli fallet. 30 respektive 35 procent av dem trodde att de skulle få försämrade karriärmöjligheter, medan 18 procent av lärarna i friskolan även svarade att de fruktade att de skulle bli avskedade eller avstängda om de skulle påtala negativ kritik i media.

Anmärkningsvärt är att lärare anställda i kommunala skolor, som omfattas av meddelarskyddet, i så stor utsträckning känner ängslan för repressalier. Det tyder generellt på ett hårdare klimat än tidigare mellan arbetsgivare och lärare.

I dagsläget har ingenting framkommit som föranleder Lärarnas Riksförbund att utgå från att det under de senaste åren blivit högre i tak för medlemmarna att offentligt kritisera sin arbetsgivare och undgå repressalier vid framförd negativ kritik.

Betänkandet inleds med välskrivna och utmärkta genomgångar av företeelsen visselblåsning ur olika aspekter samt gällande rätt och även internationella åtaganden.

Lärarnas Riksförbund har dock ett antal kritiska synpunkter och påpekanden om brister i betänkandet. Dessa kommer att behandlas i kronologisk ordning.

Lärarnas Riksförbund tillstyrker

- Att en ny lag stiftas om stärkt skydd för arbetstagare som slår larm.
- Att utgångspunkten för repressalieförbudet är detsamma som i diskrimineringslagen.
- Att skyldigheten för arbetsgivaren enligt förslaget till lag om ändring i arbetsmiljölagen (1977:1160) är tvingande och inte kan avtalas bort.

Lärarnas Riksförbund ser följande brister i förslaget

- Lagförslaget är otydligt och innebär svårigheter att tillämpa i praktiken.
- Regleringen om interna larm oroar förbundet. Det är bekymmersamt att denna reglering nu avser att det bara ska vara vid allvarliga missförhållanden som arbetstagaren kan larma internt och vara skyddad enligt lagförslaget. Enligt förbundets uppfattning kan detta innebära en risk för att lagen ger klartecken för att missförhållanden som inte är allvarliga av arbetsgivaren kan tillåtas fortgå och att det även är fritt fram för repressalier mot den arbetstagare som larmar.

Syftet med en lag om skydd för arbetstagare som slår larm är att i möjligaste mån se till att arbetstagares iakttagelser om missförhållanden i verksamheten kommer fram. Om en arbetstagare först måste ta ställning till graden av allvarlighet innan han eller hon larmar internt, kommer med stor sannolikhet detta att leda till att färre arbetstagare i praktiken vågar slå larm.

Förbundet ser ingen större fara med att skyddet för arbetstagare som slår larm skulle medföra risk för att arbetstagare larmar om rena arbetsledningsbeslut som man ogillar. Det ska vara fråga om missförhållanden och dit torde arbetsledningsbeslut sällan höra. Mellan den svenska arbetsmarknadens parter finns andra kanaler för att behandla impopulära arbetsledningsbeslut, så något behov av att utnyttja interna larm för att få till stånd en dialog med arbetsgivaren finns inte.

Lärarnas Riksförbund kan i och för sig dela uppfattningen att det är rimligt att arbetstagaren som huvudregel först ska larma internt men att det i vissa situationer är befogat att direkt larma externt om missförhållanden.

En viktig fråga som utredningen inte belyser är vilka ytterligare åtgärder en arbetstagare kan vidta om den interna rapporteringen inte leder till några åtgärder från arbetsgivarens sida.

- Enligt Lärarnas Riksförbund bör den arbetstagare som slår larm om missförhållanden omfattas av den mottagande personens tystnadsplikt även om interna rutiner saknas vid arbetsplatsen.

Lärarnas Riksförbund avvisar

- Att lagen ger ett starkt skydd endast för arbetstagare som slår larm om **allvarliga** missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet.
- Att lagen som huvudregel är tvingande men att avvikelser från lagen får göras genom centrala kollektivavtal. Denna konstruktion rimmar illa med ambitionen avseende transparens, förståelse och insikt om lagen hos gemene man och den skyddslagstiftning som lagen avser att vara. Även samhällsintresset talar starkt för att det inte ska vara möjligt att avtala bort skyddet, för arbetstagare som slår larm om missförhållanden, i centrala kollektivavtal.
- Att det ska krävas att den arbetstagarorganisation som en arbetstagare kan larma till ska vara bunden av ett kollektivavtal med den aktuella arbetsgivaren. Lärarnas Riksförbund kan inte inse skälen för detta krav.
- Att förslaget till lag om ändring i arbetsmiljölagen (1977:1160) innebär att arbetsgivaren ska ha rutiner för interna larm endast om **allvarliga** missförhållanden eller vidta andra åtgärder som underlättar sådana larm.

Övergripande kommentarer i kronologisk ordning

- 18.3.2 Lärarnas Riksförbund kan konstatera att en starkt avhållande faktor för den arbetstagare som överväger att slå larm är om han/hon riskerar att bli skadeståndsskyldig enligt bestämmelsen i 9 §. Av utredningens avsnitt 18.3.2 ” Ingen frihet från skadeståndsansvar vid starkt skydd ” framgår att det torde vara möjligt att jämka skadeståndet om arbetstagarorganisationen uppfyller villkoren för ett skyddat larm. Enligt förbundets uppfattning är denna konstruktion inte tillräcklig för att uppmuntra en arbetstagare att slå larm. Förbundet efterfrågar därför en tydlig bestämmelse om att den arbetstagare som slagit larm enligt lagen går fri från skadeståndsansvar för skada som larmet orsakat.

- 24.2 3 kap. 2a § i förslaget till lag om ändring i arbetsmiljölagen (1977:1160) innebär en skyldighet för arbetsgivare att i den utsträckning som verksamheten kräver det vidta åtgärder som skapar förutsättningar för att arbetstagare slår larm internt.
- Förbundets uppfattning och erfarenhet är att det systematiska arbetsmiljöarbetet och de principer som gäller för detta inte alltid är tillfyllest vid våra medlemmars arbetsplatser. Arbetsgivarens uppfattning om skyldigheterna i detta fall torde uppvisa stora variationer.
- Förbundet är i denna del kritisk till förslaget även mot bakgrund av att arbetsgivaren endast är skyldig att underlätta för arbetstagaren vid interna larm. Förslaget innebär således inte någon skyldighet för arbetsgivare att vidta några åtgärder för att underlätta externa larm. Utredningens slutsats att några åtgärder inte krävs i enkla verksamheter med få anställda ifrågasätts. Även små verksamheter med få anställda torde enligt förbundets uppfattning ha rutiner för larm.

Avslutning

Ambitionen att stärka skyddet för arbetstagare som slår larm om missförhållanden bejakas i allra högsta grad av Lärarnas Riksförbund. Såsom betänkandet är utformat tvingas förbundet tyvärr ifrågasätta om lagförslaget verkligen innebär ett stärkt skydd för berörda arbetstagare. Lärarnas Riksförbund förutsätter således att frågeställningarna avseende stärkt skydd för arbetstagare som slår larm utreds ytterligare.

LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Bo Jansson
Förbundsordförande

Kristina Rollbäck
Chefsjurist